

արտադրումի: Մինչդեռ վամբիոն (1931) Տրեյէր ինքն արտադրեց: Յետոյ բեմադիրը լռեց, միմիայն վերջերս Տանիմարքայի մէջ նազիական գրգռումի ժամանակ՝ իջաւ ասպարէզ արտադրելու համար Օր Բարիութեան ժապաւենը, որ հակառակ իր միտքիք նկարագրին՝ գործ մ'է որ իր ներշնչումը կ'առնէ ժամանակակից պատմութենէն: Վհուկի մը միջնադարեան պատմութեամբ՝ որ խորոյկի մը վրայ կ'այրի, Տրեյէր ցոլացումով մը կը լուսաբանէ նազիական միջնադարեան բարբա-
րոտութեան մթին նկարագիրը: Այս է ահա մին՝ իր գործին դրական շատ մը կողմերէն. Տրեյէր միտքիքական մ'է, մարդ մը որ կը հաւատայ գերբնականին, ուրուականներու, փերիներու և վերանցական բնագոյնութեան. բայց զօրաւոր ոյժ մ'ունի նիւթականացնելու իր այս բարդ միտքականութիւնը: Ժամանակակից լարչարանքը ժապաւենին մէջ (1928) համադրած է ամե-

նաուժեղ իրապաշտութեամբ մը Օրիորդին և զինքը խարոյկին դատապարտող դատարանին հակաճառութիւնը: Բոլոր ողբերգութիւնը կը կատարուի Յովհաննայի և դատաւորներու դէմ-
քերուն վրայ՝ արտայայտելով Օրիորդին հաւատ-
քը, կրօնական վերացումը, կրօնական և քա-
ղաքական տառապանքը, և իր դատաւորներուն նկարագիրը: Վաւերիւն մէջ Տրեյէր հասած է իր միտքականութեան գագաթնակէտը՝ մո-
գական և փերիական անիրական առակներով: Իսոյց պէտք է հաշուի առնել իր հիւսիսային անձնաւորութիւն մ'ըլլալը, ուր հաւանաբար դեռ կը վերապրի ժողովրդական աւելորդապաշ-
տութիւններու, և առտաղելներու հոգեբանական և մտաւորական ժառանգութիւնը:

Յ. ԱՇՐԱՅԵԱՆ

(Հարուստակի)

ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ ՅԻՄՆԱՄԵՆՅ ՅՈՒԲԵՆԱՆ

Վ. Հ. ՔԵՐՈՒԲԷ Վ. Ա. ԶՐԱՔԵԱՆԻ

ՈՒԽՏԻՍ ԸՆԴՀ. ԱԹՈՈԱԿԱԼԻՆ

1949 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17

Յունուար 17-ին, Ս. Ղազարի մէջ տօն-
ուեցաւ Քահանայութեան 50-ամեայ Յորե-
կանը բաղմունքաւ Վ. Քերոբէ Վ. Ա. Զրաքեանի՝ Ուխտիս Ընդհանրական Աթո-
ռակալին: Մեծարդոյ Յորեկարը նոյն օրը
ժամը 10.30-ին պատարագեց հանդիսաւոր
կերպով. ներկայ էին Վենետիկի ազգա-
յինները, Միլանէն ժամանած Միխիթա-
րեան նախկին սաներ, և իտալացի բարե-
կամներ: Ս. Պատարագի աւարտին՝ շնոր-
հեց ան ըստ իրեն տուեալ իշխանութեան
Սրբազան Քահանայապետէն, Պապական
Օրհնութիւնը բոլոր ներկայ հաւատացեալ-
ներուն, ի հոգեւոր մասնակցութիւն աստ-
ուածային շնորհներուն Յորեկար պա-
տարագրելին: Յաջորդեց ճաշկերոյթը մը-
տերիմ և ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, որուն
հրաւիրուած էին նախկին Միխիթարեան
սաներ և յատկապէս Յորեկար Հօր աշա-
կերտները, որոնցմէ շատեր փութացած

էին, հակառակ իրենց զբաղանքին, մաս-
նակցել Ս. Ղազարի մէջ կատարուելիք
հանգէսներուն. հրաւիրուած էին նաեւ
Միաբանութեան և Յորեկարին բարե-
կամներ՝ հայ ու իտալացի:

Շատեր խօսք առին ճաշի վրայ իրենց
անկեղծ շնորհաւորութիւնները ներկայա-
ցընելու. ամէնէն առաջ Գերալ. Արքահայ-
րը բովանդակ Միաբանութեան կողմէն
արտայայտուեցաւ ի զնահատանքով բաղ-
ման Յորեկար Հօր դաստիարակչական
գործունէութեան մասին, և նկատելով ա-
նոր ճշմարիտ անձնութեան հոգին,
սէրն ու գործով հանդէպ իր աշակերտնե-
րուն՝ ցոյց տուաւ իր մէջ ճշմարիտ դաս-
տիարակը: Համառօտ ակնարկ տալէ վերջ
իր կեանքին ընդհանուր դժբերուն, կեղո-
նացաւ Եղիպտոսի մէջ վերջին շրջանիս
իր կատարած առաքելութեան վրայ, և
չեչտեց այդ գործին մէջ իր քրտնաջան ճի-
գերուն պատգ՝ Շիւցի վարժարանին հիմն-
արկութիւնը ու վերջացուց մաղթելով

դեռ երկար տարիներ, որպէսզի իր հոգ-
ւոյն ու մտքին ձիրքերէն օգտուի Միաբա-
նութիւնս և Ազգը:

Գեր. Յ. Սրբաբա՝ նախկին ուսուցիչ
Մ.-Ռ. վարժարանի, իսկոյն կցեց իր մաղ-
թողականը, յիշելով այն բարեկամական
կապերը՝ որ զինքը կը միացնէ Մեծարդոյ
Յորեկար Հօր, մաղթելով հասնիլ աղա-
մանդեայ յորեկանի երջանիկ օրուան: Հ.
Կարապետ Վ. Ամատունի, Արեւելեան Ժո-
ղովի Քարտուղար Վսեմ. Ծիրանաւոր Եւ-
զինէոս Թիսարանի նամակը կարդաց, ուր
կը հաղորդէր թէ Պիոս Ժ. Սրբազան
Քահանայապետը հայրական սրտով շնոր-
հած է իր Առաքելական մասնաւոր Օրհ-
նութիւնը Յորեկար Հօր համար, և մի-
անդամայն Պապական Օրհնութիւն տալու
իշխանութիւն Յորեկանական Պատարագի
մատուցման առթիւ՝ հանդերձ լիակատար
ներողութեամբ: Վսեմ. Ծիրանաւորը կը
յաւելուր այդ նամակին նաեւ իր իսկ ջերմ
շնորհաւորութիւնները, մասնակցելով
Միաբանութեան ուրախութիւններուն և
մաղթելով երկնային շնորհներու զեղու-
մը: Հ. Կ. Ամատունի բերելով Հոռմէն
մեր հարց և եղբարց ջերմ ողջոյնները,
յայտնեց բոլորին և իր կողմէն սրտագին
շնորհաւորութիւններ, նկատելով Յորե-
կար Հօր մէջ շարունակութիւնը Մեծն
Միխիթարէն փոխանցուած ջահին, որ իր
յայրենիքէն Ալիշաններէն և Զարհա-
նալեաններէն: Յաջորդեց Հ. Մեսրոպ Վ.
Ճանաչեանի պաշտօնական զբարար Փոռն-
մաղթանակը: Սոսք առաւ ապա փաստա-
րան Յ. Լաճմարոնի, որ վերաբերելով իր
բարեկամական հին յարաբերութիւնները
Հ. Քերոբէ Վ. ին հետ, ցոյց տուաւ թէ
ի՛նչ գործովոտ սիրտ մը և ճշմարիտ բարե-
կամ մը գտած էր յանձին Մեծ. Յորեկա-
րին, որ իրեն և այլոց վրայ գիտցած էր
ազգել եռանդուն ու սրբասէր քահանայի
հոգիով, բարձրացնելու և ազնուացնելու
համար հոգիները վեր մարդկային նիւթա-
կան ոլորտներէն: Զգացուած չեչտով խօ-
կան ոլորտներէն: Զգացուած չեչտով խօ-
սեցաւ Հ. Եղիպ Վ. փէշիկեան, ի զիմաց
բոլոր նախկին աշակերտներու, որոնք իր
չունչին տակ դաստիարակուած են Ս. Ղա-
զարու մէջ: Ինծի դժուարին է, ըսաւ, և
զարու մէջ: Ինծի դժուարին է, ըսաւ, և
իրեն համար շատագոյնանքի առիթ՝ վեր
հանել հոս իր հոգեկան ու մտաւորական
բոլոր ձիրքերը, որով կը մօտենար ան իր

խնամքին յանձնուած հոգիներուն այնքան
փափկութեամբ, այնքան սիրով և գուր-
դուրանքով, հայրօրէն սերմանելով սըր-
բութեան և գիտութեան սերմերը, որ-
պէսզի աճի և զօրանայ Միխիթարի Տունը:
Ես իսկ, աւելցուց, մին իր ձեռաստուն ա-
շակերտներէն՝ իրմէ սորվեցայ ըլլալ դա-
ւակը Միաբանութեանս և ազգիս. հոս
ներկայ հայրերէն շատերը, սկսեալ Գերալ.
Արքահօրմէն, առած են իրմէ ոմանք կըր-
կին, ուրիշներ տասնեակ չափերով առա-
քելութեան և զբաւորական ուսմանց նը-
ւիրումի հոգի, եռանդ ու սէր: Յաղթա-
նակի տօնն է այսօր իր զոհողութիւննե-
րուն, իր ճիգերուն, թափուած դաստիա-
րակչական և դրական ասպարէզներուն
վրայ Ս. Ղազարի մէջ և Ս. Ղազարէն
զուրս՝ ազգային վարժարաններուն մէջ,
ուր միշտ աշխատած է կերտել սրտեր,
հոգիներ՝ տալաւորելով անոնց մէջ կրօն-
քի, ազգի ճշմարիտ սէրը: Ու հիմա որ
Ուխտիս Ընդհ. Աթոռակալն է, կը մաղ-
թենք որ դեռ երկար տառն ապրի և գործէ
յօդուտ Միաբանութեանս:

Իտալացի բարեկամներու և իտալ լրա-
դրութեան կողմէ խօսք առաւ Պրն. Վէն-
նի, չեչտելով անոր հոգեկան առաքելու-
թիւնները, կանոնաւորութիւնը, ճշտապա-

կոչուի Միաբանութեանս Վարչական Մարմնոյն գլուխ անցնելու Աթոռակալի պաշտօնով, որուն վրայ կը մնայ մինչեւ 1921 թուականը: Այնուհետեւ վերստին կը նշանակուի Վանքիս աշակերտութեան դաստիարակի դործին, եւ այս անգամ Վարժարանի բաժնին մէջ՝ 1921-1927, երկու իրարու յաջորդող դասերու: Այս շրջանին իր ուսերուն վրայ կը ծանրանար նաեւ Ընդհ. Մատակարարութեան հոգը, մինչեւ 1929ի Ընդհանուր ժողովը: 1930-1932 երկու տարի վերակացուի պաշտօնը վարելէ վերջ Վարժարանի մէջ վանքիս բարձրագոյն աշակերտաց, անցաւ Վենետիկի Մ. Ռաֆայէլեանի տեսչութեան եւ 1936ին վարժարանին հիմնարկութեան հարկւրամեայ յոբելեանը փայլուն կերպով տօնելէն յետոյ՝ մեկնեցաւ Եղիպտոս Աղեքսանդրիոյ դպրոցին բացման դժուարին առաքելութեան: Հոն առաջին տարիները շատ տաժանելի կ'անցնին, բայց հուսկ իր բազմամեայ ջանքերուն արդիւնքը կ'ըլլայ Երեւանի մէջ սեփական շէնքի մը գնումը եւ վարժարանի կազմակերպութիւնը: Այդ դործին յաջողութիւնը որ ամբողջովին պլանային էր իր ձեռներէց ոգւոյն, կ'ապահովէր Միաբանութեանս դաստիարակչական գործունէութիւնը Աղեքսանդրիոյ մէջ ի նպաստ հայ դպրութիւն:

1946ին գումարուած Միաբանութեանս Ընդհ. ժողովին մէջ Հ. Քերոբէ Վ. Զրաքեան կ'ընտրուէր Ընդհ. Աթոռակալ Ուսումի Գերպ. Արքայ. բայց Աղեքսանդրիոյ նորարաց վարժարանին համար իր ներկայութիւնը տակաւին անհրաժեշտ ըլլալով կը ստիպուէր դեռ տարի մ'ալ մեկնել հոն, դառնալու համար յաջորդ տարին իր Աթոռակալի պաշտօնին:

Բացի դաստիարակչէն կայ նաեւ իր մէջ գրական մարդը:

Մեծարգոյ Յորեկարը գրական կեանքի մեծապէս սիրող, երիտասարդ սերունդին մէջ զայն քաջալերող, իր բովանդակ բազմազգալ կեանքի ընթացքին տուած է ապացոյցը անխոնջ եւ եռանդուն աշխատասիրութեան: Ներկայիս վարիչն է ան Ս. Ղազարու Հայկական Ճեմարանին:

Գրական գործունէութիւնը, ինչպէս դաստիարակչականը, շատ կանուխէն ըս-

կըսած է եւ թերեւս գրականը աւելի ալ առաջ: «Բազմավեպ»ի մէջ սկսած է ան երեւնալ նախ քան ձեռնադրութիւնը. իր առաջին յօդուածը եղած է Պրոքրատիկե աւաղանին շուրջ ուսումնասիրութիւն մը («Բազմավեպ» 1898. թ. 12), զոր յետոյ կը շարունակէ «Բազմ.» 1899, թ. 7, 10 թիւերուն մէջ: Իր նախասիրութիւնը եղած է Ս. Գիրքը, որուն համար տարիներ ձեռագիրներու մէջ թարթափած է տալով իրեն առուղ այդ աշխատութեանց՝ «Անկանոն Գիրք Առաքելականք» (1904), «Խսիքիտի Մեկնութիւն Յորայ» (1913), «Նանայի ասորեաց վարդապետի Մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանի» (1920) հրատարակութիւնները: Ատոնք մաս կը կազմէին ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆՅ շարքին, որոնց Գ. Ե. Հատորները իրեններն են:

Հ. Քերոբէ Վ. Զրաքեան դուրդուրացող իր ժամանակին վրայ, Նորընծայարանի մեր աշակերտներուն տեսչութեան տարիներուն հայացուցած է Paillettes d'or-ի հեղինակ՝ հոգեսէր քահանայի մը գործը պատրաստուած Նորընծայից համար, զոր թարգմանիչը ուղած է կոչել «Առաջնորդ նորընծայ վանականի», նուիրելով այս թարգմանութիւնը իր վաղամեծիկ դասընկեր՝ Հ. Վրթանէս Ռուսեանի եւ յաջորդ դասէն Հ. Արքայ. Այստաւեանի յիշատակին՝ նոյնպէս վաղամեծիկ: Առանձին հատորով մը լոյս տեսած է նաեւ «Հայ Մատենագիրներ ժ. Դարու» խորագրով իր յօդուածները որ երեւցան «Բազմավեպ»ի մէջ 1901-1903 արեւելահայ գրողներուն վրայ՝ ինչպէս Մկրտիչ Էմինի, Բաֆֆի, Գամառ-Քաթիպայի, Ստեփանոս Նաղաբեանցի, Միք. Նալպանտեանի, Գրիգոր Արծրունիի, Խաչատուր Աբովեանի, Արմաթա Շահադիդի, Ղազարոս Աղայեանցի վրայ, եւն.:

«Բազմավեպ»ի զանազան թիւերուն մէջ ցրուած ունի յօդուածներ, որոնցմէ յիշենք հետեւեալները.

Ս. Հիպոպոլիտոս եւ իր գրուածքը հայ մատենագրութեան մէջ. 1900, թ. 1 եւ 6:

Գիրք մնացորդաց ըստ հնագոյն հայ թարգմանութեան, 1900, թ. 3:

Ս. Գրոց ուսումնի ի հայտ. 1901, թ. 4, 5: Յովսէպոսի հայերէն հին թարգմանութիւն մը. 1908, թ. 10:

Իսիքիոս երէց Երուսաղէմացի. 1909, թ. 5:

Իսիքիոսի Յովրայ Մեկնութեան գրական արժէքը. 1912, թ. 7-8-9:

Իսիքիոսի Յովրայ Մեկնութիւնն եւ հայ մեկնիչը. 1913, թ. 4:

Վաղուան հացը «Հայր մեր»ի մէջ. 1909, թ. 6:

Գրիգոր Վանցեան. 1910, թ. 1:

Մուրացան. 1909, թ. 2:

Ծաղիկ մը Վիկտորիի շիրմին վրայ. 1915 թ. 3:

Նանա մեկնիչ եւ իր մեկնութիւնը Յովհաննու Աւետարանին. 1915, թ. 6-12:

Ս. Գրիգոր Հայոց (Նարոյի), 1919, թ. 1:

Ալիշանի «Ճառք Հոգեւորքը». 1920, թ. 12:

Ունի դեռ գրախօսականներ, յօդուածներու թարգմանութիւններ, որոնք հոս նշանակուած չեն:

1920-1921 վարած է խմբագրապետութիւնը «Բազմավեպ»ին: Եթէ արտաքին գործերու անհրաժեշտ զբաղանքները չըբռնէին իր ժամերը՝ Հ. Քերոբէ Վ. Զրաքեան անտարակոյս աւելի բեղուն գրական արտադրութիւն մը պիտի տար ի զարգացումն հայրախօսական եւ մանաւանդ Ս. Գրքի ուսումնասիրութեան համար:

Խմբագրութիւնս վերջացնելով իր այս համառօտ տեղեկատուական տողերը, ջերմադին կը մաղթէ Մեծարգոյ Յորեկար Հօր երկար երջանիկ տարիներ:

ԽՄԲ:

ԳՐԱԾԱԿԱՆ

ՌԸՆԷ ԿՐՈՒՍԷ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»

ՍԿԻՋԵՆ ՄԻՆԶԵՆ 1071 ԹՈՒԱԿԱՆԸ

Փայօթ-Փարիզ 1947

Լրուելի Հայոց Պատմութեան այս հատորը, որուն ճակատը կը զարդարէ մեծն Տիգրանի գեղեցիկաքանդակ հարազատ դիմագիծը, օտար գրիչներէ ցարդ յօրինուածներէն ճոխագոյն է, հին-պատմական, արտաքին եւ ազգային աղբիւրներու եւ արդի անթիւ ընդհանուր կամ

մասնագիտական ուսումնասիրութիւններու քրննութեամբ, ընդարձակութեամբ եւ պատմական ոճի կիրարկութեամբ:

Գիրքը կազմուած է in 8° և 647 էջերէ, տասը նոր աշխարհագրական քարտէսներէ, չորս տոհմացոյց ծառերէ:

Երրորդ էջի ճակատը դրուած է ընծայական մը, որուն մէջ Ա. Զօպանեանի, Մարիէտի եւ Ֆ. Ֆէյտիի անունները կը կարգացունեն, որոնց գիտութեան եւ բարեկամութեան, կ'ըսէ հեղինակը, կը պարտի իր հատորը:

Գլխակարգութեան ցանկերը դրած է սկիզբը, 7-12 էջերուն մէջ. կը պակսին անուններու եւ տեղերու ցանկեր, ժամանակագրական աղիւսակներ, թագաւորական մեծ հարստութիւններու, որոշ բաժանումներ, փոքրներու յստակ սահմանագծումներ, որոնք գործը աւելի դիւրամատչելի պիտի ընէին:

Կրուսէի մեծագոյն յաջողութիւնը կը կայանայ աղբիւրներու լաւագոյն ընտրութեան մէջ իւրաքանչիւր հարցին համար, զոր ամէն էջին ուստի կը նշանակէ խոճմտօրէն: Ան նախապատմական եւ հին պատմական շրջաններու համար գրեթէ լրիւ կը գործածէ յոյն եւ հռոմայեցի աղբիւրները, ազգային հին պատմիչները. նոյնպէս արդի ուսումնասիրութիւններէն՝ իրեն ծառայէ հայ եւ օտար լաւագոյն գիտական գործերը:

Գիրքը կը սկսի Հայաստանի բնական աշխարհագրութեամբ, ուր մանրամասն կը քննէ երկիրը շրջապատող լեռները, իբրեւ բնական ամրութիւններ, եւ յետոյ ներքին բարձրաւանդակին բազմաթիւ հօկայական զագաթները, որոնց մէջ կը բացուին ընդարձակ դաշտագետիներ՝ ուր հակառակ դիրքին ստատիկ բարձրութեան, կ'աճին բնակիչները լիօրէն սնուցանող երեւելի բոյսեր:

Երկրին ընդհանուր տեսութենէն կ'անցնի աւոր քարային եւ հանքային բնական հարստութիւններուն, մասնաւոր գլուխով մը խօսելով Հայաստանի հարուստ քարահանքին վրայ՝ առաջ եկած երկրին հրաբխային ընդհանուր նկարագրէն, ուր նախապատմական շրջաններուն մարդը առատօրէն օգտագործած է անտարտաշաղկ, նորաքարային խաւերու առատութիւնը որ առիթ տուած է քարի դարու աշխարհակալնէն՝ անոնցմով կանգնելու իրենց մեծաքարային յուշարձանները: Հայաստան մետաղային շրջաններու ժողովուրդներուն ալ նիւթ հայթայթ